

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

INSTYTUT
ANGLISTYKI

Wydział Neofilologii

Warszawa, 10 grudnia 2023 r.

Dr hab. Justyna Wierzchowska, Prof. ucz.

Instytut Anglistyki

Wydział Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego

**Ocena osiągnięcia naukowego i pozostałego dorobku naukowego w postępowaniu
habilitacyjnym Justyny Stępień**

Wspólna Komisja Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinach
NOKiR oraz nauki o sztuce

**1. Opis i ocena osiągnięcia wskazanego jako podstawa do wszczęcia procedury
habilitacyjnej**

Przedstawione mi do oceny główne osiągnięcie naukowe Habilitantki dr Justyny Stępień (w myśl art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. Z 2021 roku poz. 478 z późn. zm.) to opublikowana w 2022 roku nakładem wydawnictwa Routledge monografia *Posthuman and Nonhuman Entanglements in Contemporary Art and the Body*. Składa się ono ze Wstępu, czterech rozdziałów analitycznych (z których pierwszy pełni również funkcję wstępu metodologicznego) oraz Epilogu, podsumowującego główne tezy i ustalenia publikacji. Już na wstępie chcę podkreślić dużą renomę wydawnictwa Routledge, które oprócz wysokiej lokaty w wykazie wydawnictw punktowanych polskiego Ministerstwa Edukacji i Nauki (poziom drugi, 200 punktów), jest jednym z czołowych międzynarodowych anglojęzycznych wydawnictw akademickich. Wydawnictwo to posiada skrupulatną procedurę recenzyjną i redakcyjną, co pozytywnie przekłada się na standard publikowanych materiałów. Monografia dr Justyny Stępień ukazała

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii

Instytut
Anglistyki

się w serii *Routledge Advances in Art and Visual Studies*, co dodatkowo wskazuje na godne podziwu akademickie ambicje i świadomość publikacyjną Habilitantki.

Monografia Posthuman and Nonhuman Entanglements wpisuje się w prężnie rozwijający się przez ostatnie dekady interdyscyplinarny nurt studiów kulturoznawczych, w ramach którego badacze wychodzą poza wąziej pojętą humanistykę w stronę ujęć włączających pozaludzkie istoty i istnienia do namysłu nad światem oraz nad samym pojęciem człowieczeństwa. Badania te, czynione w obszarze zazębiających się ze sobą studiów w ramach nowego materializmu, posthumanizmu, teorii afektów, studiów ekokrytycznych oraz zwrotu postkolonialnego dokonały istotnych przesunięć w dotychczasowym kulturoznawstwie oraz wprowadziły do nich wyraźny wymiar etyczny. W szczególności, radykalnie pogłębiły one krytykę oświeceniowych idei takich jak postęp, prymat ludzkiej racjonalności i kontroli nad światem, a także zakwestionowały oświeceniowe przekonanie o centralnej pozycji człowieka. Przedstawiona monografia ukazuje problematyczność powyższych założeń na przykładach prac współczesnej sztuki wizualnej stworzonych przez artystów tak różnorodnych jak, między innymi, Kate Clark i Patricia Piccinini, Eduardo Kac i duet George Tremmel i Shiho Fukuhara, performerzy Anna Dumitru i Alex May, Jenna Sutela, Michel Buron oraz Michiko Nitta. Jednocześnie, wskazuje ona na konieczność wypracowania nowych konceptualizacji miejsca i relacji ludzi ze światem, które możliwe są po odrzuceniu paradygmatu antropocentrycznego.

W przedstawionej monografii Habilitantkę interesuje taki właśnie post-antropocentryczny świat. Stawia ona nacisk na konieczność przyjęcia mniej hierarchicznego, „usieczionego” rozumienia istnienia człowieka w świecie i wskazuje na wartość takiego podejścia. Łącząc obserwacje z zakresu filozofii, sztuki i nauki (za Gillessem Deleuzem i Feliksem Guattarim), proponuje takie ujęcie omawianych prac i działań artystycznych, które kładzie nacisk na sytuacyjne, materialne, procesualne i współzależne wymiary egzystencji. W analizowanych pracach i działaniach artystycznych upatruje ona możliwości twórczej i produktywnej zmiany, w której nie-ludzkie podmioty (zwierzęta, rośliny i inne byty) rozumiane są jako współtwórcy socjo-kulturowych znaczeń i możliwości sposobów współistnienia. Wiąże się to w oczywisty

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

Wydział Neofilologii

INSTYTUT
ANGLISTYKI

sposób z porzuceniem tradycyjnego rozumienia sztuki (między innymi triady Autor-działo sztuki- odbiorca) i szukania wartości (oraz koncepcyjnej i etycznej produktywności) w budowaniu mostów pomiędzy tym, co tradycyjnie było rozdzielane (ciało i umysł, ludzkie i nie-ludzkie, kultura i natura, racjonalne i uczuciowe). Rezygnacja z założenia o uprzywilejowanej pozycji człowieka oznacza odejście od uprzedmiotowienia i komodyfikacji świata, co pociąga liczne pytania dotyczące politycznej i społecznej organizacji społeczeństw doby późnego kapitalizmu.

Habilitationka dowodzi, że niezależnie od przyjętych metod formalnych (*performance, collage, rzeźba, instalacja artystyczna, body art, fotograficzna dokumentacja manipulacji genetycznej*), analizowani przez Nią artyści uczestniczą w próbie zmiany rozumienia i uprawiania sztuki z nadzieją, że ich twórczość może mieć również znaczenie polityczne. Podejmując oni działania (czasem dość radykalne lub eksperymentalne), które nie tylko zacierają granice między poszczególnymi dziedzinami działalności ludzkiej (nie tylko w obrębie samej sztuki, ale również tworząc połączenia w obrębie nauk, w tym biomedycyny, biotechnologii, oraz wzmiankownaj już etyki), lecz również dokonują przesunięć w możliwych sposobach współlistnienia z nie-ludzką rzeczywistością. Habilitationka obficie cytuje słowa artystów, stanowiące swoiste manifesty sztuki, które jasno dowodzą afektywnych i konceptualnych podobieństw między nimi. Oprócz przeprowadzanych analiz pozwala to Jej uchwycić w monografii swoistą „strukturę emocjonalną” obecnego momentu historycznego, w którym destrukcyjnym działaniom antropocenu towarzyszy rosnąca świadomość jego katastroficznych skutków, a także wagi współlistnienia i wzajemnej zależności.

Co istotne, dokonując szczegółowych analiz teoretycznych, Habilitationka nie traci z pola widzenia marksistowskiego rodowodu kulturoznawstwa i teorii krytycznych. Jak już wspomniałam, przedstawiona monografia lokuje omawiane zjawiska w odniesieniu do politycznych realiów neoliberalnego kapitalizmu oraz szeroko pojętej epoki antropocenu wraz z kluczowymi dla niej znawiskami eksploatacji pozaludzkich istot oraz zasobów organicznych i nieorganicznych otaczającego nas świata. Podkreślam ten fakt, ponieważ związek między konsumpcyjnym charakterem systemu kapitalistycznego oraz

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii

Instytut
Anglistyki

niebezpieczeństwem katastrofy klimatycznej stanowi nie tylko jeden z głównych leit motifów podejmowanych przez Habilitantkę badań, lecz jest również realnym faktem obecnego momentu w historii. Fakt ten jasno wykazuje relewantność tematyki podjętej w przedstawionej pracy, która daleko wykracza poza czysto akademickie analizy.

Metodologia monografii jest silnie osadzona w literaturze oscylującej między krytyką sztuki, kulturoznawczą teorią krytyczną oraz elementami filozofii. Zdecydowana większość cytowanej literatury pochodzi z okresu po roku 2000, co wskazuje na świetne rozeznanie Habilitatki w trajektorii teorii wypracowanych przez cytowanych autorów. Ze względu na ważny czynnik afektywny analizowanych prac, Habilitantka sięga do dobrze ugruntowanej w literaturze sekwencji Spinoza-Deleuze/Guattari-Massumi-Braidotti, a także do kanonicznych autorów nowego materializmu i posthumanizmu takich jak Donna Haraway, Karen Barad oraz Maria Puig de la Bellacasa. Bardzo cenne i trafne wydaje mi się cytowanie polskich autorek takich jak Ewa Domańska, Monika Bakke oraz Joanna Żylińska. Habilitantka niezwykle sprawnie posługuje się kluczowymi pojęciami współczesnego kulturoznawstwa, oraz proponuje własne pojęcie więcej/nież/ludzkiego splotu, inspirowane koncepcją Karen Barad. Dowodzi to nie tylko interdyscyplinarnej biegłości Habilitantki, ale również jej umiejętności twórczego uczestnictwa w akademickich debatach.

Przedstawiona monografia posiada liczne mocne strony, które zaświadczać o jej wartości. Już sam dobór omawianych artystów oraz analizowanych prac i wystaw zasługuje na uznanie. Dowodzi on nie tylko umiejętności Habilitantki dokonywania krytycznej selekcji materiału, lecz również aplikowania narzędzi badawczych do różnorodnych tekstów kultury. Również organizacja rozdziałów, ich precyzyjnie zaprojektowane tytuły, a także podtytuły sekcji dowodzą, że mamy do czynienia z przemyślanym projektem badawczym, w którym analizy wybranych prac i działań artystycznych podporządkowane są głównym tezom całości projektu, dodając kolejne wymiary posthumanistycznych splotów istnienia na poziomie organicznym, materialnym, społecznym, metaforycznym i wyobrażonym. Zamykający pracę Epilog oferuje spojrzenie w przyszłość, stawiając istotne pytania dotyczące kondycji świata, łącząc estetykę, ontologię i etykę. W szczególności pojęcia „relacyjnej epistemologii” oraz

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii

Instytut
Anglistyki

„praktyki troski” wydają się być tu istotnymi semaforami dla dalszego namysłu nad problematycznością antropocenu i poszukiwania nowych paradygmatów badawczych i praktyk społecznych.

Dwa drobne zastrzeżenia, które pojawiły mi się w toku lektury, nie powinny umniejszać licznych zalet pracy wymienionych powyżej. Pierwsze to niezbyt fortunna moim zdaniem decyzja o umieszczaniu informacji biograficznych artystów w przypisach. Wydaje się, że szczególnie nacisk stawiany na sytuacyjność, wyrażany w wielu miejscach monografii, powinien stanowić argument za uwypukleniem sytuacyjności pozycji omawianych twórców. Rozumiem jednak, że decyzja to mogła nie należeć do Autorki, lecz być zaleceniem samego wydawnictwa. W takim przypadku kwestię tę jedynie sygnalizuję. Druga sprawa dotyczy zbyt dużego w moim przekonaniu polegania na słowach samych twórców, jeśli chodzi o ich zamierzenia artystyczne i deklarowane znaczenia omawianych prac. W dobie po „końcu sztuki” i „śmierci autora” podejście takie wydaje mi się problematyczne, a także nieco „życzeniowe”. Jednocześnie rozumiem, że ogólny postulat usytuowania i ucieleśnienia omawianej sztuki może być argumentem na rzecz szczególnego uwzględniania głosów samych twórców.

Pozostałe komentarze są inspirowane moimi własnymi badaniami naukowymi i przedstawiam je bardziej jako możliwą inspirację, a nie zastrzeżenie. Ze względu na moje zainteresowania artykulacją we współczesnej sztuce tematyki związanej z ciałem oraz macierzyństwem zabrakło mi w przedstawionej monografii większego namysłu genderowego i psychologicznego omawianych zagadnień, na przykład próby odpowiedzi na następujące pytania: Jakie wartości może wnieść skorzystanie z (eko-)krytyki feministycznej, na przykład Luce Irigaray lub Teresy Brannan? Czy gender pełni znaczącą rolę w tworzeniu i rozwijaniu (poza-)ludzkich połączeń? Czy psychoanalityczny splot między kobiecością a przyrodą może być w jakikolwiek sposób produktywny? W jaki sposób podobieństwa w relacyjnym funkcjonowaniu organizmów pozaludzkich mogą tworzyć międzygatunkowe mosty empatii i porozumienia? Czy psychologia rozwoju może służyć jako produktywnie narzędzie budowania takich połączeń? W jaki sposób etycznie zorientowana sztuka może aktywować

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii

Instytut
Anglistyki

najmłodsze pokolenia tak, by uwrażliwić je albo wręcz dać im przeżyć pozaludzkie więzi afektywne-relacyjne? Czy włączanie dzieci i młodzieży jako domyślnych odbiorców takiej sztuki może przełożyć się na praktyczne etyczne działanie i dać nadzieję na ograniczenie ryzyka katastrofy klimatycznej dostatecznie szybko?

Stawiając te pytania zdaję sobie sprawę, że wychodzą one poza przyjęte przez Autorkę metodologie i obszary zainteresowań cytowanych badaczy. Na przykład, Deleuze i Guattari, którzy są autorami tak głośnych pojęć jak anty-Edyp, ciało bez organów czy schizoanaliza, niewątpliwie lokują się w nurcie kulturoznawstwa, które stara się wychodzić poza wszelki esencjalizm, w tym genderowy i psychologiczny. A jednak biorąc pod uwagę fakt, że pojęcia ciała i materializmu (w rozumieniu materii) są w przedstawionej monografii kluczowe, kwestie te wydają mi się warte głębszego namysłu, gdyż zdają się otwierać możliwości głębszej i pełniejszej analizy. Zastanawiam się również (być może jest to pomysł na dalsze badania), jaki byłby zysk, gdyby w większym stopniu uwzględnić narzędzia badawcze oraz kategorie pochodzące spoza zachodniego kręgu kulturowego. Potencjalnie produktywnie wydaje mi się również wprowadzenie pojęcia rasy lub interseksyjności, zarówno w odniesieniu do omawianych artystów, jak i omawianych prac jako możliwych tropów badawczych. Rozumiem jednak, że analizy takie wykraczają poza przyjętą metodologię oraz sposoby analizowania materiału źródłowego.

Biorąc wszystkie powyższe obserwacje pod uwagę wnioskuję o **uznanie monografii *Posthuman and Nonhuman Entanglements in Contemporary Art and the Body* dr Justyny Stępień za spełniające wymogi stawiane Osiągnięci naukowemu w Ustawy z 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.**

2. Ocena pozostałego dorobku oraz działalności naukowo-dydaktycznej

Habilitantka Justyna Stępień posiada imponujący dorobek i działalność naukowo-dydaktyczną. Oprócz przedstawionej jako głównego osiągnięcia monografii dr Stępień opublikowała na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat dwadzieścia rozdziałów i artykułów naukowych o tematyce pokrewnej tematowi Osiągnięcia głównego. Wiele z tych publikacji zawiera analizy prac artystycznych, które nie były wcześniej badane przez akademików. Mają

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii

INSTYTUT
ANGLISTYKI

więc one znaczenie pionierskie i stanowią dobry prognostyk, jeśli chodzi o cytowania. Wszystkie przywołane publikacje ukazały się w języku angielskim i zostały wydane w czasopismach i wydawnictwach zagranicznych lub też polskich o międzynarodowym zasięgu. Część z nich znajduje się w wolnym dostępie. Dodatkowo, dr Stępień zredagowała jedną monografię naukową (Cambridge Scholars Press, 2014) na temat zjawiska kampu oraz współredagowała numer specjalny poświęcony transmediacjom w kulturze (de Gruyter, 2017).

Habilitantka posiada również bogate doświadczenie w zakresie redagowania i recenzowania tekstów akademickich. W ostatniej dekadzie była recenzentką naukową w międzynarodowych wydawnictwach de Gruyter i Routledge oraz dwóch wydawnictwach uniwersyteckich. Regularnie recenzuje również teksty dla kilku czasopism naukowych polskich i zagranicznych. Dodatkowo, dr Stępień posiada osiągnięcia translatorskie w zakresie tłumaczeń naukowych. Na szczególną uwagę zasługuje przełożenie przez Nią na język polski tekstu Rosi Braidotti dotyczącego kształtowania się podmiotowości w dobie neoliberalnego kapitalizmu (2013).

Dr Justyna Stępień wykazuje się również bardzo dużą aktywnością, jeśli chodzi o uczestnictwo i organizację wydarzeń naukowych. Po uzyskaniu stopnia doktora Habilitantka wzięła udział w trzydziestu czterech konferencjach krajowych i zagranicznych (w przeważającej większości z referatem) oraz dodatkowo wygłosiła trzy wykłady plenarne lub gościnne. Była również kierowniczką naukową dwóch konferencji międzynarodowych, pełniła stanowisko sekretarza międzynarodowego sympozjum oraz była członkinią komitetu organizacyjnego czterech konferencji. Wzięła lub nadal bierze udział w sześciu projektach badawczych jako kierowniczka, wykonawczyni lub członkini zespołu. Część z nich stanowią zespołowe projekty międzynarodowe, a część to cykliczne granty przyznane na działalność badawczą. Regularność przyznania dr Stępień cyklicznych grantów zaświadcza o Jej konsekwencji i sumienności w działalności badawczej. Ponadto, dr Stępień jest członkinią siedmiu międzynarodowych konsorcjów i stowarzyszeń akademickich. Jest również członkinią dwóch europejskich programów badawczych. W ciągu ostatnich dziesięciu lat odbyła pięć

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

Wydział Neofilologii

INSTYTUT
ANGLISTYKI

zagranicznych staży w Europie, w tym jeden z udziałem kluczowej dla Jej zainteresowań naukowych badaczki Rosi Braidotti.

Dr Stępień ma również duże dokonania na polu działalności dydaktycznej. Habilitantka prowadzi seminaria licencjackie i magisterskie, w wyniku których czterdzieścioro studentów uzyskało stopnie licencjackie, dwadzieścioro stopnie magistra, a kolejny uzyskują je w najbliższym czasie. Tematyka seminariów oparta jest o autorskie pomysły dr Stępień i odpowiada Jej zainteresowaniom badawczym. Habilitantka również regularnie recenzuje prace licencjackie i magisterkie pisane pod opieką innych osób w miejscu swojego zatrudnienia.

Dodatkowo, dr Justyna Stępień prowadzi zajęcia w ramach międzynarodowego projektu dydaktycznego Unii Europejskiej Erasmus Mundus oraz pełni funkcję drugiej promotorki dla studentów z różnych europejskich uniwersytetów. Prowadzi również autorskie zajęcia w ramach kierunku Międzynarodowe Studia Kulturowe prowadzone przez Uniwersytet Łódzki. Jest również współzałożycielką Centrum Badań Posthumanistycznych na Wydziale Neofilologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. W jego ramach podjęła współpracę z uniwersytetami w Europie i Stanach Zjednoczonych, a obecnie bierze udział w organizacji międzynarodowej konferencji oraz cyklu wykładów otwartych.

Pani dr Stępień pełniła również funkcje administracyjne jako członkini Rady Wydziału Neofilologicznego (2016-19) oraz Przewodniczącej zespołu Polskich Ram Kształcenia (2015-2017). Zespół ten opracował program studiów na kierunku Anglistyka oraz kierunku Global Communications. Działalność ta bezpośrednio przełożyła się na zaktualizowania i poszerzenie oferty dydaktycznej w miejscu zatrudnienia Habilitantki.

Na uwagę zasługuje również aktywność pani dr Stępień na polu popularyzacji nauki. W latach 2015-2016 prowadziła Ona cykl wykładów dla uczniów liceów w ramach Festiwalu Nauki, a w 2019 współorganizowała serię wykładów otwartych podczas festiwalu kultury Szczecin Culture Hub. Wykłady te wygłosili uznani badacze brytyjscy oraz niemieccy, co stanowi niewątpliwe osiągnięcie naukowo-organizacyjne. Dr Stępień planuje kontynuację

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Neofilologii

Instytut
Anglistyki

działalności popularyzacji nauki w ramach aktywności współzałożonego przez nią Centrum Badań Posthumanistycznych na Uniwersytecie Łódzkim.

Reasumując wszystkie powyższe dokonania, **bardzo oceniam pozytywnie dorobek naukowy dr Justyny Stępień**, doceniając szczególnie jego wszechstronność, niejednokrotnie pionierski charakter, który niezaprzeczalnie przyczynia się do poszerzenia zakresu i zwiększenia widzialności polskiego wkładu w rozwój kulturoznawstwa. Biorąc pod uwagę całość aktywności i dokonań Habilitantki, bez zastrzeżeń **wnioskuję o dopuszczenie Jej do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.**

Dr hab Justyna Wierchowska

Prof. ucz. UW

Warszawa, 10 grudnia 2023 r.